

Verwachtingen

Sociologen hebben de neiging de tendensen die ze onderzoeken aan te duiden met een gevat label. Zo bestuderen zij nooit gewoon de samenleving, maar wel de industriële, moderne, kennis- of wat-dan-ook-samenleving. Die toegevoegde adjectieven beklemtonen naast de specifieke focus van de onderzoeker vooral ook dat het samenleven vroeger anders was en in de toekomst mogelijk weer zal veranderen. Indien men die werkwijze toepast op de onderzoeksartikelen in dit nummer van *Sociologos*, komt men tot de vaststelling dat ze alle op hun eigen manier raken aan wat men de oorzaken en gevolgen van *het tijdperk van het zelf* kan noemen. Een tijdperk waarin de overtuigingskracht en geloofwaardigheid van verklaringen in termen van pech of geluk, achtergrond of geloof aan belang inboeten en verklaringen in termen van goesting, persoonlijke interesses, eigen keuzes, kortom het zelf, als de enige legitieme grondslag worden beschouwd. Een tijdperk ook waarin we voortdurend voor de spiegel staan, zoekend naar een ankerpunt dat we niet vinden, ons afvragen waar we staan en wat we kunnen verwachten om later te ontdekken dat het toch anders liep. Zelfreflectie, weet u wel.

In de zoektocht naar wat we mogen verwachten van het leven hebben we niet veel maar toch een aantal aanknopingspunten. Het goed doen op school is er een van. Dat is dan ook de focus van het eerste artikel van dit nummer. Het artikel van Jasper Dhoore won eerder dit jaar de Acco-prijs van de Vereniging Voor Sociologie. Deze prijs wordt uitgereikt aan het beste artikel dat geschreven werd op basis van een masterproef uit het voorgaande academiejaar. Het artikel wordt, na herwerking op basis van de commentaren van de reviewers, gepubliceerd in *Sociologos*. De redactie feliciteert Jasper Dhoore voor deze puike prestatie. (Studie)prestaties zijn ook het centrale onderwerp van zijn onderzoek. Op basis van grootschalig surveyonderzoek onderzocht hij genderverschillen in studieprestaties bij derde- en vijfdejaarsleerlingen uit het secundair onderwijs en vooral de mate waarin deze variëren naar achtergrond en etniciteit. Zijn resultaten tonen een algemene genderkloof in studieprestaties. Jongens doen het gevoelig minder goed dan meisjes. Die algemene genderkloof varieert echter naargelang de sociale herkomst. Genderverschillen zijn groter bij jongeren uit arbeidersmilieus en lagere sociale klasse dan bij jongeren uit de midden- en hogere klassen. Dhoore vindt geen bewijs voor systematische verschillen naargelang de etniciteit.

Zichzelf blindstaren in de spiegel, de druk van meerdere projecties van verwachtingen, en vooral zichzelf te vaak in vraag stellen zijn uitwasemingen van het tijdperk van het zelf. Nostalgie is een slechte raadgever, maar een traditionele samenleving had wel het voordeel van de duidelijkheid: mensen wisten wie ze waren en wat ze konden verwachten. Vooral het onderwijs heeft daarin verandering gebracht. Modern onderwijs steunt op de belofte dat wie het goed doet in het onderwijs ook een aangenaam en comfortabel leven zal leiden. In het algemeen gaat die stelling zeker nog op, maar men kan niet om de vaststelling heen dat, naarmate opleiding belangrijker wordt, de door diploma's gegarandeerde *return-on-investment* onzekerder wordt. Van-

daag al vindt een aanzienlijk gedeelte van de afgestudeerden geen job op het niveau dat hun doorheen het onderwijs altijd werd voorgehouden. Eerder onderzoek toonde reeds dat overkwalificatie kan leiden tot stress, angst en depressie en op die manier een bedreiging kan zijn voor de mentale gezondheid. Eensgezindheid daarover bestaat er in de literatuur echter niet. Mattias Van Hulle en Christophe Vanroelen tonen op basis van kwalitatief onderzoek dat de jobkenmerken een cruciale rol spelen in de mate waarin overkwalificatie gevolgen heeft voor de mentale gezondheid. Een gevoel van verbondenheid met de job, betekenis vinden in het werk en het ondervinden van sociale steun van collega's stimuleren de visie van een overgekwalificeerde werkstatus als een uitdaging en een kansrijke positie en dempen het ervaren van sociale stress verbonden met overkwalificatie.

Hooggespannen verwachtingen en een individu dat zichzelf opjaagt: ze worden heel vaak gezien als de concrete gevolgen van het sterke individualisme in de hedendaagse samenleving. Over individualisme is natuurlijk al zeer veel geschreven. Toch slaagt Liza Cortois erin een frisse wind door de literatuur over dit thema te doen waaien. Ze doet dat aan de hand van het werk van de bij het Nederlandstalige publiek weinig bekende Franse socioloog Alain Ehrenberg. Zijn werk heeft een concrete toepassing maar tracht in dezelfde beweging de meer algemeen sociologische vraag te beantwoorden hoe een sociologische analyse er in tijden van toegenomen subjectiviteit kan uitzien. De algemene analyse is vrij uitgesproken durkheimiaans en benadert individualisme als een gedeeld waardensysteem. Veeleer dan een uitgesproken pessimistische visie zoals we die vinden bij auteurs zoals Christopher Lasch, luidt de centrale boodschap dat de toegenomen aandacht voor affectiviteit, subjectiviteit en persoonlijke ontwikkeling het resultaat is van een gedeelde meer expressieve manier van betekenis verlenen aan identiteitsgerelateerde onderwerpen.

De drie onderzoeksartikelen worden gevolgd door een interview met Randall Collins afgenomen door Dieter Vandebroeck. Collins is bij het brede publiek vooral bekend door zijn werk rond diploma-inflatie (*Credential Society*). In dit interview ligt de focus veeleer op zijn ander werk. Collins pleit resoluut voor een sociologie van emoties die meer aandacht besteedt aan het rituele karakter van het handelen en de samenleving. Emoties zijn cruciaal in het scheppen en afstemmen van verwachtingen. Aandacht voor emoties verlegt bij de studie van interacties de focus van het rationele en cognitieve naar het onbewuste en affectieve. We doen als sociologen nog te weinig met dat onderscheid. Wat na het lezen echter het meest bijblijft is de enorme thematische flexibiliteit van Collins, een eigenschap die men ook in de eerder gepubliceerde interviews met Fligstein, Martin en binnenkort Lamont en Wacquant terugvindt. Dat lijkt me een van de opmerkelijkste vaststellingen over onze discipline te zijn: terwijl de sociologie steeds verder specialiseert, bij wijze van spreken voor elke vierkante millimeter van het sociale een nieuw tijdschrift opricht, hebben de grootmeesters van onze discipline zich net nooit exclusief gebonden aan één thema. Cruciaal daarbij is de wijze waarop deze laatsten omgaan met theorie. Het gaat ten eerste om auteurs die beseffen dat duurzaam aan sociologisch onderzoek niet de weetjes, de cijfertjes, de tabellen of de interviewcitaten zijn maar wel de theoretische kaders en de conceptuele instrumen-

ten. Voor hen is theorie, ten tweede, niet iets statisch dat voorafgaat aan onderzoek, maar iets dat juist tijdens, *en cours de route* ontwikkeld, getoetst en aangepast wordt. Of zoals Swedberg (2016) dat onlangs treffend omschreef: “*before theory comes theorizing*”. Misschien doen we dat laatste te weinig.

Afsluiten doen we met een boekessay en een boekspreekings alsook met een korte voorstelling van twee proefschriften die recent aan Vlaamse universiteiten werden verdedigd. Hoewel deze categorie van bij de start van *Sociologos* bestaat, is ze vóór dit nummer slechts één keer ingevuld. Bij dezen dus ook een warme oproep aan alle recent gepromoveerden en toekomstige promovendi om hun uitstekende werk extra in de kijker te zetten.

Drie onderzoeksartikelen, één interview, twee boekbesprekingen en twee doctoraatsvoorstellingen: daarmee is uw *Sociologos* weer goed gevuld.

Namens de redactie,
Bram Spruyt

Bibliografie

Swedberg, R. (2016). Before Theory Comes Theorizing. *The British Journal of Sociology*, 67(1), 5-21.